

удачи, успеха в каком-либо деле), *ни дна ни покрышки* (пожелание неудачи, несчастья) [1].

Количественные фразеологизмы по значению близки к числительным, но не обозначают конкретное количество. Фразеологизмы этого класса могут обозначать неопределенно большое или малое количество: *всего ничего, капля в море* (противопоставление: *мало – много*), *ни больше ни меньше* [1].

Таким образом, широкое использование качественно-обстоятельственных и предметных фразеологизмов способствует созданию образности, максимально доступной для восприятия широким кругом читателей. Для создания ярких и запоминающихся образов в состав фразеологизмов включаются типизированные лексические элементы, семантически несовместимые слова, создающие каламбурные и оксюморонные структуры. Активное использование процессуальных фразеологизмов связано с характерным для фольклора стремлением к динамичности, большинство процессуальных фразеологизмов характеризует деятельность субъекта, направленную на объект, что подчеркивает активное, деятельное отношение народных авторов к окружающему миру.

Література

1. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва: Логос, 2001. 362 с.
2. Попов Р. Н., Валькова Д. А., Маловицкий Л. Я., Фёдоров А. Н. Современный русский язык. Москва: Наука, 1996. 389 с.
3. Суворова Н. Н. Фразеология русского языка в истории и современности. *Litera*. 2017. № 1. С. 129 – 134. DOI: 10.7256/2409-8698.2017.1.22097 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=22097
4. Фролова О. А. Фразеологизмы с противопоставлением: особенности семантики. Рольф, 2009. 271 с.
5. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка: учебное пособие для вузов. 2-е изд., дораб. Москва: Айрис-пресс, 2000. 486 с.
6. Яранцев Р. И. Русская фразеология: словарь-справочник. 2-е изд., стереотип. Москва: Русский язык, 2001. 845 с.

Шинкаренко Н. В.,

магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **В. О. Юносова**

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ СЛІВ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

У сучасному українському мовознавстві важливими залишаються антропоцентричні тенденції, що зосереджують увагу на зв'язках мови з її

творцем, прагненням глибше розкрити сутність самої мови, проникнути в її природу, поглибити аналіз мовних явищ у контексті національної культури. Актуальним є вивчення способів творення, семантики складних лексем, їхніх функційних можливостей. Ці питання розглядали такі лінгвісти, як С. Єрмоленко, Ж. Колоїз, Л. Лисиченко, І. Бойко та ін. Нашу увагу привернули складні слова у творчості видатної української поетеси Ліни Костенко, яка є не тільки добрим знавцем мови, але й активним учасником її розвитку, оновлення. Спираючись на народну мову, її літературні традиції, поетеса вносить у неї й своє індивідуальне мовне сприйняття та вираження.

Мета роботи – виявити стилістичні особливості складних слів у поезії Л. Костенко.

У процесі творення слів існують здебільшого два головні мотиви: потреба семантична (утворення нового слова) і потреба стилістична (пошук нового, частіше – емоційно-оцінне вираження суб'єктивного ставлення до названого). Зокрема, складні слова з компонентами старослов'янського походження мають стилістичне забарвлення книжності, урочистості, пор.: *Велемовний світ, велелюдний* [2, 8]; *Благословенна будь же ти, хвилино...* [2, 154]. Стилістичне забарвлення складних слів пов'язане здебільшого з новим значенням, що виникає внаслідок поєднання основ. У поезії Л. Костенко спостерігаємо вживання складних слів, утворених способом словоскладання. На думку О. Пономаріва, цей спосіб творення «використовується в мові не стільки як словотворчий, скільки як стилістичний засіб. Адже поєднання двох синонімів є першим ступенем їх ампліфікації (стилістичної фігури). Через те майже всі слова, сконструйовані в такий спосіб, зберігають образність та експресивність. Виняток становлять наукові терміни...» [3, 141]. Словоскладання дихає могутнім подихом народної творчості і фантазії. Складні слова линуць до нас із казок: *вовчик-братик, жар-птиця, зайчик-побігайчик, чудо-юдо, риба-кит, буркун-зілля, люби-мене, рай-дерево, сон-трава, трута-зілля* [1, 29]. Такі лексеми активно використовує Ліна Костенко у своїх творах: *Фонтаном бив асфальт, як риба-кит* [2, 115]; *На яблуні сиділа Жар-птиця* [2, 540]; *Дикі гуси летять. Пролітає Івасик-Телесик* [2, 43]; *Уже в такому запашиному сні в твій сон запрягся коник-стрибунець!* [2, 73]; *Хай буде сад, і дерево крилате, і кіт-воркіт, і ще багато див* [2, 68]; *З трави дививсь на скатертть-самобранку* [2, 351]. У художній літературі такі слова використовуються як засіб стилізації під фольклор або для поглиблення ліричності викладу.

Виразною стилістичною функцією характеризуються повтори – стилістичні фігури, що утворюються спеціальним нагромадженням певних мовних елементів у вигляді повторного їх вживання в одному висловлюванні. Вони підкреслюють лексичне значення повторюваного слова, наголошують на ньому: *І врейті-рейт хтось перший здивувався...* [2, 247]; *Живе в тій хаті сивий-сивий спомин...* [2, 41]; *Під склепінням печалі така хороша акустика. Ледве-ледве торкнешся, а все вже гуде, як дзвін* [2, 43]. У творах поетеси спостерігаємо повторення зі значенням інтенсивності вияву ознаки, тривалості дії тощо: *Стоять жоржини мокрі-мокрі* [2, 60]; *А хтось виводив тонко-тонко, гули*

замріяні баци [2, 65]; Дощі зарядили, такі **затяжні-затяжні** [2, 309]; *Над иляхом, при долині, біля старого граба, де біла-біла хатка стоїть на самоті...* [2, 39]; *А потім довго-довго на призьбі ще сидять* [2, 39]. Різноманітні семантично-стилістичні відтінки художнього тексту увиразнюються і підкреслюються саме завдяки таким утворенням.

Художньому мовленню поетеси властиві складні прикметники, що виконують виразну стилістичну роль. Майже кожен прикметник виступає у функції епітета. Л. Костенко майстерно використовує їх у відповідному контексті, що сприяє увиразненню їхньої стилістичної ваги. *Усі її любили, і навіть наостанці декан **сивоголовий** на плечах покатав* [2, 114]; ***Темнооким** чудесним гостем я чекала тебе з доріг* [2, 133]; *... і вишні **чорноокі** стоять до холодів* [2, 39]; *... біжить юрба **червонощоких** руж* [2, 333]; *Дніпро, старенький дебаркадер, **левино-жовті** береги лежать, на кігті похиливши зелену гриву шелюги* [2, 45]; ***Русявокосі** Березині позолотили береги* [2, 123].

Окрім прикметників, якими найчастіше бувають виражені епітети, вони трапляються також у вигляді іменників (прикладок). Ця граматична модель епітетів досить продуктивна, про що свідчить поезія Л. Костенко. Велику групу становлять епітети на позначення осіб, як-от: *Є вакантні посади: **поет-автомат*** [2, 159]; *Проходив мимо **велечень-художник*** [2, 131]; *Такою ти з'являлася, о Музо, натхненним **опівнічникам-поетам*** [2, 166]; *Вже й притомились **греки-веслярі*** [2, 446]; *...де проживають **скіфи-землероби*** [2, 421]. Епітети в таких прикладах характеризують особу за родом занять, за її поведінкою, певними позитивними чи негативними рисами тощо. Використовує поетеса такі епітети й на позначення назв неістот: *Кошлатий **вітер-голодранець** в полях розхристує туман* [2, 332]; *Дрижать скелети дерев'яні **іноплемянників-дерев*** [2, 332]; ***Вечір-мисливець** підстрілене сонце несе у сірому ягдташі* [2, 119]. Трапляється поєднання в одному реченні антонімічних утворень, як-от: *У легкості вітрила, у попелі згорань ти знаєш **слово-брилу** і **слово-філігрань*** [2, 194]. Антономічні утворення об'єднуються в загальний метафоричний контекст, завдяки цьому набувають художньої виразності.

Ліна Костенко демонструє неперевершені зразки метафор, у складі яких використано композити, різні як за граматичним вираженням (субстантивні, дієслівні), так і за структурою (прості, ускладнені, складні): *Щоденні **старти кіномарафону** несли на грудях фініші стрічок* [2, 37]; *Тут, за щитом смарагдових лісів, моїх **жар-птиць** блакитні **космодроми*** [2, 48]; *Крізь мури в'язниць, по **тернах** **лихоліть** - ідуть, ідуть по **етапу століть**...* [2, 146]; *Безбарвна висота хитає **хмарочоси, стонадцятий** балкон – колиску самоти. **Нью-йоркські вечори** рояться, наче осі...* [2, 235].

Неповторними є авторські неологізми, які вживаються для образного вираження різних сторін явищ і дій, відтінків кольорів тощо: *Чудовисько, **релікт, створіння ластогруде*** [2, 55]; *Ночей **чорнокнижжя** читаю по буквах, і сплю, прочитавши собі **Оріон*** [2, 62]; *...горбате диво, привид Азії, сумирний **жовтий страхолюд**, з якоїсь придбаний okazii, - іде під вербами верблюд!* [2, 94]; *Ти **суньголов**. Ти скрізь непропадиме* [2, 176]; *І де ті сні **давнеколишні?*** [2, 188]; *А*

в серці літа – щедрий **сонцепад** [2, 333]; ...заколисує, заворожує **чорнобрив'я** таких ночей [2, 313]; *Душа моя, знайдибіда!* [2, 194]. Ці та інші неологізми передають читачеві заряд емоцій, увиразнюючи мовлення, надаючи йому очевидного стилістично-функціонального забарвлення.

Отже, Ліна Костенко використовує складні слова з виразною стилістичною настановою. Авторка майстерно вводить їх у свої твори для яскравого, виразного змалювання образів. Складні слова відображають настрій поетеси, увиразнюють мовлення та мовну структуру, а також відбивають зміни в суспільстві, науці тощо.

Література

1. Журавльова Н. Н. Структура та стилістична роль складних іменників у народнопісенній мові. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 12. С. 28–34.
2. Костенко Л. Вибране. Київ: Дніпро, 1989. 559 с.
3. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови: підручн. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2000. 248 с.

Юносова В. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВЖИВАННІ ВАРІАНТНИХ ФОРМ ОРУДНОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У сучасній українській мові варіантних форм в орудному відмінку набувають лише поодинокі іменники в множині. «Орфографічний словник української мови» 1994 р. видання зафіксував такі варіантні форми орудного відмінка множини іменників, як *ворітьми* і *воротами*, *вошами* і *вошима*, *грїшми* і *грошима*, *дверми* і *дверима*, *кіньми* і *конями*, *кістьми* і *костями*, *колесами* і *колісьми*, *колінами* і *коліньми*, *крилами* і (у птахів) *крильми*, *саньми* і *санями*, *слїзьми* і *сльозами*, *ушима* і *вухами*, *чобітьми* і *чоботами* (*чоботями*), *штаньми* і *штанами* (*штанями*) тощо. На Українському лінгвістичному порталі в рубриці «Словники України online» цей перелік дещо змінено: з-поміж форм *ушима* і *вухами* перевагу надано другій формі, а словоформу *ушима* замінено на *вушима*; вилучено варіантну форму *чоботями*, хоча в новому «Українському правописі» (2019 р.) вона засвідчена; додано варіантні форми *свиньми* і *свинями*, *гостями* і *гїстьми*, які також відбиває новий правописний кодекс [3].

Мета пропонованого дослідження полягає в з'ясуванні особливостей функціонування варіантних форм орудного відмінка іменників у сучасній українській літературній мові.